

Yliopistojen autonomia ja yhteiskunnan asettamat tavoitteet eivät ole ristiriidassa

■ Antti Hautamäki

Harvoin kukaan on onnistunut sisällyttämään kahden sivun kirjoitukseen niin paljon vääristelyjä ja henkilökohtaisuuksia kuin professori JP Roos kommentoidessaan *Tieteessä tapahtuu*-lehdessä (6/2009) pääkirjoitustani yliopistojen autonomiasta (*Tieteessä tapahtuu* 4–5/2009). Onko tämä esimerkki tieteellisestä keskustelusta? Haluan kuitenkin jatkaa, koska itse asiat ovat tärkeitä.

Artikkelia laatiessani yliopistolakia ei ollut vielä hyväksytty. Eduskunnan kesäkuussa hyväksymä laki vahvistaa yliopistojen autonomiaa tehden niistä itsenäisiä oikeushenkilöitä. Aikaisemmin yliopistot olivat osa valtionhallintoa ja sen tilivirastoja. Nyt yliopistoilla on täysi taloudellinen vastuu. Laki luo myös paremmat edellytykset yliopistojen strategiselle johtamiselle (hallituksen ulkopuoliset jäsenet, rehtorin asema). Laki parantaa yliopistojen toimintaedellytyksiä.

Lain valmistelu synnytti laajan keskustelun yliopistojen autonomiasta. Roos väittää minun ja muiden uudistuksen kannattajien unohtaneen, että perustuslaki takaa yliopistoille autonomian. Väite on omituinen, sillä halusin pohtia juuri perustuslaissa taattua yliopistojen autonomiaa.

Autonomiakeskustelussa sekoitetaan usein kaksi eri asiaa: tutkimuksen ja opetuksen vapaus ja yhteiskunnan asettamat tavoitteet yliopistoille. Esitin, että yhteiskunnan kannalta yliopistojen ylläpitäminen on vastikkeellista toimintaa. Yhteiskunta tarvitsee tietyn määrän lääkäreitä, insinöörejä, opettajia, juristeja ja muita asiantuntijoita. Melkein kaikille yliopiston oppiaineille, myös sosiaalipolitiikalle, on tällainen yhteiskunnallinen tilaus.

Vastikkeellisuudella en tarkoita että ”rahoittajan pitää saada määrät mitä yliopiston ’tulokset’ ovat”, kuten Roos väittää. Korostin, että yli-

opiston autonomian ydin on tutkimuksen ja opetuksen vapaudessa. Tiedeyhteisö itse päättää tieteellisestä tutkimuksesta ja sen metodeista sekä punnitsee tutkimusten tulosten pätevyyden. Tätä ei ole kukaan yliopistouudistuksen kannattaja kiistänyt. Kriitikot puolestaan ovat väittäneet demagogisesti, että yliopistouudistus ja ulkopuolisen rahoituksen lisääminen johtavat tulosten manipulointiin ja vaarantavat riippumattoman tieteellisen tutkimuksen. Ulkopuolinen rahoitus, esimerkiksi Sitralta, Tekesiltä tai yrityksiltä, ei ole mitenkään vaarantanut yliopistojen tieteellistä autonomiaa. Tietääkseni myös sosiaalipolitiikassa tehdään tilaustutkimuksia. Kaikki rahoittajat lähtevät siitä, että yliopisto itse vastaa tutkimuksen korkeasta tieteellisestä tasosta.

Yliopistouudistuksen kriitikkojen mukaan yhteiskunta ei saisi esittää mitään vaatimuksia ja tavoitteita yliopistoille. Yliopistojen pitäisi saada säkki rahaa, jonka se saisi käyttää miten haluaa!

Yliopistojen tutkimuksen ja opetuksen uhkana eivät ole tilaustutkimukset ja painopisteet vaan perusrahoituksen niukkuus. Varsinaista perustutkimusta rahoittaa vain Suomen Akatemia. Tekesin ja muiden ulkopuolisten rahoittajien kiinnostus kohdistuu pääasiassa soveltavaan tutkimukseen. Vain riittävän perusrahoituksen turvin yliopistot kykenevät avaamaan uusia tiedon polkuja ajattelematta ensimmäisenä, mihin uutta tietoa voidaan käyttää.

Sanoin, että yliopistot ovat vääjäämättä osa innovaatiojärjestelmää. Tämä ei ole normatiivinen arvostelma. Yliopistojen rooli innovaatiojärjestelmässä on harjoittaa perustutkimusta ja kouluttaa uusia akateemisia kansalaisia. Innovaatiot taas syntyvät yrityksissä. Innovaatiotoiminnassa yritykset nojautuvat tutkimustietoon ja harjoittavat usein tutkimusyhteistyötä yliopis-

tojen kanssa. Yliopistot toimivat innovaatioiden ekosysteemin osina ja ovat monilla tavoilla verkottuneita muiden toimijoiden kanssa, kuten osoitan kirjassani *Kestävä innovointi* (Sitra 2008). Tämä ei suinkaan tarkoita, että yliopistot pyritään ”kytkemään osaksi innovaatiojärjestelmää ja tukahduttamaan niiden omalakinen toiminta”.

Innovaatiotoiminta on tullut entistä tärkeämmäksi osaksi nykyaikaista taloutta. Suomessakin tutkimus- ja kehittämistoimintaan käytetään 3,5 % bruttokansantuotteesta, noin kaksi miljardia euroa tästä on julkista rahaa. Innovaatiotutkimuksella on jo pitkät kansainväliset perinteet uranuurtajanaan muun muassa luovan tuhon teoreetikko Joseph Schumpeter (1883–1950). Suomessa innovaatiotutkimus pääsi kunnolla

käyntiin vasta 1990-luvulla ja ensimmäiset alan oppituolet on saatu tällä vuosikymmenellä. Yleinen arvio on, että innovaatiotutkijoita on liian vähän suhteessa innovaatiotoiminnan kansalliseen merkitykseen.

Myös Jyväskylän yliopisto haluaa panostaa innovaatiotutkimukseen. Siihen liittyy nimittämiseni tutkimusprofessoriksi Agora Centeriin, joka on yliopiston erillislaitos. Tutkimusalueeni on innovaatiotoiminta, erityisesti palveluinnovaatiot. Tutkimukseni piiriin kuuluvat myös sosiaaliset innovaatiot ja julkiset palvelut. Mielestäni tutkimusprofessorit istuvat hyvin yliopistoon täydentämään sen perinteistä professorikuntaa.

Kirjoittaja on Jyväskylän yliopiston tutkimusprofessori.